

Türkmen dili türk dilleriniň Oguz şahasyna degişli bolup, öz baý taryhy we çuňňur kökleri bilen tapawutlanýar. Onuň şahyrlaryň diline öwrülen baý folklory, destanlary we dillerarasyn aňrybaş ýagdaýy bu dili ösen we baý etdi. Taryhy taýdan birnäçe sepgitden geçip, häzirki döwre çenli üýtgeşik şertlerde ösüş aýak basdy. Çagalar we ulular bu dil bilen baglanyşykly milli pikir we durmuş ýörelgelerini nesillere dowam etdirdiler.

Türkmen dili türk dilleriniň in uly topary bolan Oguz dillarynyň içine degişli we şol toparyň Günorta-Günbatar şahasyny emele getirýär. Oguz dilleri Ýewraziýanyň giň sebitinde ýaýrady we dürli dialekt görnüşlerine bölündi. Häzirki türkmen dili, beýleki Oguz dilleri – türkmençe, gazakça, türkmençe, türkmençe – bilen juda ýakyn bolup, köplenç arasynda söz düzümi we fonetika boýunça manydaşlyklar bar. Şeýle hem, Türk Diliniň Assosiasiýasy we dilleriň klassifikasiýasy bu gatnaşyklary resmi taýdan hem tassyklaýar.

Türkmen diliniň in gadymy ýazma bazasy köne türk ýazgylaryna, şol sanda Göktürk kitabelerine we Manas destanyndaky menzillerine çenli beýem ýetýär. Bu ýörite harp we run ýazgy görnüşleri XII asyra çenli türk dilleriniň ähliçe köp sanly dialektine paýlanýardy. Şol döwürde söz gurluşy we grammatik gurluş Türk dilleriniň umumy ýörelgeleri esasynda gurluşypdyr. Şeýle ýazgylar döwrüň diňine we uly hanlyklaryň döwlet gurluşyna şaýatlyk edýär.

Ortaky asyrlarda Oguz halklarynyň Maşgala, Begdili, Imyrzil we beýleki birlikleri şu dili dürli territoriýalarda göçürüp, öz dialektlerini döretdiler. Türkmenler esasy üç esasy taýpalara – Teke, Yomut we Ersari – bölündiler we her biriniň söz baýlygy, aýdylýan hikmetleri we fonetik aýratynlyklary tapawutlandy. Şeýleçe, türkmen diliniň irki dialektleri emele geldi we ýurduň dürli sebitleriniň folklorynda ýaşadyldy.

XI-XIII asyrlarda Kärhanid döwleti bilen birlikde Mahmud al-Kaşgariň “Diwān Lughāt al-Turk” eseri türk dilleriniň taryhyna uly goşant goşdy. Olňuň içinde türkmençe ýerleri we sözleri hem bar we häzirki dilimizdäki käbir köne sözleriň dogry manysyny görkezýär. Bu eser dil tarihçylaryna häzirki Türkmen diliniň gadymy şertlerini öwrenmekde bähbit berdi.

X asyrlardan başlap islama degişli Pers we Arap dilleriniň täsiri güýçlendi. Dini medeniýet, hökümet dokumantasiýasy we taryhy eserler özara dillerarasyny güýçlendirdi. Şu täsirler netijesinde türkmençede täze terminler, şahyrlar we alymlar tarapyndan girizilip, dilimiziň söz baýlygy giňeldi.

XVIII-XIX asyrlarda Merkezi Aziýa we Özbegistanyň çäginde Şaňy’univers dilleri bilen baglanyşykly Çağatay täsiri bolan döwür geldi. Türkmen diline arap we Fars elementleriniň orny, Çağatayçada galan ýazgy tradisiýalary bilen birleşip, özboluşly ýazuw usullaryny

kemala getirdi. Bu döwürde poetika we dini eserler Çağatay Formen ýazylýardy.

Rus imperiýasy we soňundan Sowet döwri türkmen diliniň ösüşine başgaça çemeleşdi. Ilki arap harpasy saklanyp, 1928–1940 aralygynda Latyn, 1940–1993 aralygynda bolsa Kiril alifbalary döredildi. Her harp üsti bilen täze orfografiki ýörelgeler we grammatik çyzgylar resmi taýdan kodifikirledi.

1993-nji ýyldan başlap başlanan harp özgertmeleri latyn elipbisine gaýtadan geçmegi öz içine aldy. Milli ylmy institutlar we dil gaznasy Türkmen diliniň gramatika we söz düzümini resmi taýdan kesgitlemek boýunça işler geçirdi. Bu döwürde okuw-ýazuw kitaplary, sözlükler we ensiklopediki neşirler çap edildi.

Häzirki wagtda türkmen dili döwrebap tehnologiýa, media we bilim ulgamyna güýçli gidýär. Elektron gazetler, web sahypalary we mobil programmalar türkmen dilini giňden ulanýar. Şeýlelik bilen, dilimiz täze nesilleriň islegleri bilen sazlaşyp, milli şahsyýetiň möhüm guralyna öwrülýär.

Mähri MÄLIKOWA

**Oguz han adyndaky inžener - tehnologiýalar
uniwersitetiniň Dil öwreniş bölüminiň mugallymy**